

Foti Benlisoy: 6-7 Eylül: Kendi Toprağında Rehine Olmak

Posted on 05/09/2020

6/7 Eylül 1955 olaylarının üzerinden yarım asır geçti. Hadiselerin yıldönümünde bu konuya değinmek de yavaş yavaş bir gelenek halini almaya başladı. Hafıza-i beşerin balık hafızası ile rekabet halinde olduğu ülkemizde bu sevindirici bir durum elbette. Fakat her “geleneğin” yarattığı yeknesaklıktan biraz olsun kaçınabilmek amacıyla bu yazı, olayların tam bir tarihsel dökümünü vermeyi hedeflemiyor; meselenin bazı yönleri etrafında kimi düşünceleri ele alıyor.

KIBRIS VE İSTANBUL RUMLARI

II. Dünya Savaşı sonrasında Truman doktrini ve SSCB’yi “çevreleme” politikası doğrultusunda Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya alınmaları, iki ülke ilişkilerinde ciddi bir yakınlaşmaya neden olur. Yunanistan ile Türkiye arasındaki bu yakınlaşma, iki ülkedeki Rum ve Türk azınlık nüfuslarını olumlu yönde etkiler. Her iki hükümet de ilişkileri yumuşatmada azınlık nüfuslarının hayat şartlarında belirgin iyileştirmelerde bulunmanın önemli olabileceğini düşünür. Bunun sonucunda otuz yıldır bir belirsizlik içerisinde ve Varlık Vergisi gibi kendi iktisadi ve toplumsal varlığına yönelmiş uygulamalarla başetmeye çalışan İstanbul Rum topluluğu, bu dönemde geleceğine güven ve iyimserlikle bakmaya ve her bakımdan bir yeniden canlanış süreci yaşamaya başlar.

1950’lerin ortalarından itibaren Kıbrıs sorununun alevlenmesi (Yunanistan 1954’te konuyu BM’nin gündemine taşır) ve Sovyet “tehdidinin” aciliyetini kısmen kaybetmesi ile birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler bozulacak ve Rum azınlığın yaşam koşullarında olumlu değişikliklere

vesile olan siyasi atmosfer köklü bir biçimde değişecektir. İstanbul Rum azınlığının yüzyılın ikinci yarısındaki kaderi, Türk-Yunan ilişkileri özellikle de Kıbrıs meselesinin seyri ile doğrudan bağlantılıdır. Kıbrıs meselesi ile Rum azınlığın konumu arasındaki rabıtayı dönemin Dışişleri Bakanı Zorlu, adanın statükosunda yapılacak en ufak bir değişikliğin Lozan Anlaşması'nın tadili ve hatta feshini gerektireceğini ve bunun neticesinde Batı Trakya, Oniki Ada ve İstanbul Rumlarının vaziyetinin yeniden gözden geçirileceğini vurgulayarak ortaya koymuştur (Hürriyet, 28 Ağustos 1955).

LOZAN DENGESİ

Bilindiği gibi, 6/7 Eylül 1955 olayları, 1964'te Yunan uyruklu İstanbul Rumlarının kitle halinde sınır dışı edilmeleri ve aynı dönemde Rumlara yönelik -eğitim, vakıflar, basın vs.- diğer kısıtlamalar, Kıbrıs'ta tansiyonun yükseldiği konjonktürlerde gündeme gelmişti. İstanbul Rumları'nı Yunanistan ile Kıbrıs pazarlığında bir koz olarak "masaya" sürmekten çekinmeyen dönemin hükümetlerinin anlayışını Dışişleri Bakanlığı sözcüsü net bir şekilde özetlemiştir: "Türk-Yunan ilişkileri Lozan'da kurulan dengeye dayanır. Kıyas yolu ile Kıbrıs meselesi, Oniki Ada'da yaşayan Türklerle, İstanbul'da oturan Rumlar ve Patrikhane bu muvazene içinde mütalaa edilir" (Milliyet, 17 Nisan 1965). Vatandaşlarından bir bölümünü dış politikada bir koz olarak değerlendiren bu anlayış çerçevesinde İstanbul Rumları ve patrikhanenin Yunan kamuoyu nezdindeki önemi dolayısıyla, Yunanistan ile ilişkilerde her gerginlik Rum azınlığı gündeme taşımış, bunların koşullarında yapılacak iyileştirmeler veya yaratılacak olumsuzlukların karşı taraftan ödünler elde etmede işe yarayacağı düşünülmüştür. Kıbrıs meselesinin yeniden alevlendiği 1965 yılı sonbaharında bizzat Başbakan Ürgüplü'nün gazetecilere "Kıbrıs'ta bir Türk'ün kanı döküldüğü takdirde, İstanbul'da neler olacağını ben tahmin edemem" deyip 6-7 Eylül olaylarına atıf yapması gayrimüslim vatandaşları bir rehine olarak gören bu anlayışın hangi noktaya varabileceğinin bir örneğini verir (Hürriyet, 17 Ekim 1965). Kıbrıs Türktür Cemiyeti (KTC) başkanı Hikmet Bil'in Kıbrıs'ta Türklere yönelik bir katliam girişimi olması halinde yapılması gerekenler

hakkındaki demeci de yeterince açıklayıcıdır: “Bu harekete verilecek cevabın çok kısa olması lazım. İstanbul’da çok Rum var” (Yeni Sabah, 20 Ağustos 1955).

“ŞAİBELİ” VATANDAŞLAR

1955 yılının Ağustos ayı sonuna doğru, yani Kıbrıs meselesini görüşmek üzere toplanacak Londra Konferansı’nın başlamasına yakın ülkedeki gerilim hızla artar. Hem DP hem de CHP yetkililerinin kimi açıklamaları, hükümetçe desteklenen KTC ya da Milli Türk Talebe Birliği’nin etkinlikleri ve basının şevkiyle İstanbul Rumları, memlekette Kıbrıs’ın Türklüğü hususunda varılmış mutabakatı bozan ve “milli dava”ya ihanet eden ya da en iyi ihtimalle kayıtsız kalan bir unsur olarak resmedilir. Basın, 6/7 Eylül olayları öncesinde Rumlar ve özellikle de patrikhane aleyhine bir kampanya açar ve Kıbrıs meselesi ile Rum azınlık arasında ilişki kurar. Dahası, patrikhane, Rumca gazeteler ve Rum azınlık kurumları basın yoluyla Kıbrıs ile ilgili hükümet politikasını alenen onaylamaya davet edilirler. Basının öncülüğünü yaptığı bu anlayışa göre azınlık, kendisine yöneltilen kuşkuları bertaraf edebilmek için sürekli vatanperverliğini sergilemeli, her fırsatta hükümet politikalarını -hele hele bunlar “milli davalar” ile alakalıysa- hararetle desteklediğini dosta düşmana ilan etmelidir. Yani İstanbul Rumlarından beklenen, “vatana bağlılığı” şüpheli olan “yabancı” bir unsur olarak vatanseverliğini ispat etmesidir.

Bu durum sokaktaki gerginliği de tırmandırır. Dönemin gazetelerine şöyle bir göz atarak Eylül başlarına doğru Rumlara yönelik sataşma ve saldırıların artışına şahit olunabilir. Örneğin, Şişli’de Stavro Markopulo isimli bakkal, “Türk bayrağına ve hükümet erkânına dil uzatmak küstahlığında bulunmuş”, bunun üzerine de civarda bulunanlar, Markopulo’ya saldırmış ve “linç edilme tehlikesi atlatan İstavro polis kordonu altında karakola götürülmüştür” (Vatan 6 Eylül 1955). Asıl önemlisi, şehirde Rumların yaşadığı semtlerde güvensizlik hissinin giderek artmasıdır. 26 Ağustos günü Taksim’de Malul Gaziler günü dolayısıyla bir tören düzenlenir ve tören sonrasında kalabalık Tünel’e doğru yürümeye

başlar. Yürüyüşü Rum karşıtı bir gösteri sanan Rumlar panik halinde dükkanlarını kapamaya başlar. Neticede kalabalık olaysız dağılır. Bu küçük hadise Rumların 6/7 Eylül gecesi öncesinde benzer olayları bekler duruma geldiklerini göstermektedir.

SELANIK “BOMBASI”

6/7 Eylül hadiselerinin ateşleyicisi olarak gösterilen, Selânik’te Atatürk’ün doğduğu evin bombalanması eylemini gerçekleştiren Oktay Engin’in daha sonra Nevşehir valiliği görevi ile “ödüllendirilmesi”, KTC’nin olaylar öncesi ve sırasındaki rolü, hükümetin bu olayları Londra Konferansı’nda Türk kamuoyunun Kıbrıs meselesine verdiği önemi göstermek adına kullanmak istemesi, çok sayıda “tescilli komünist”in olaylardan sorumlu tutulması, yağmalama ve şiddet eylemlerinin aynı anda şehrin birçok yerinde başlaması ve kalabalıkların organize hareket etmesi gibi gerçekler, 6-7 Eylül’ün haklı olarak derin devletin ilk operasyonlarından biri olarak anılmasına yol açıyor. Elbette olayların sadece bu yönüne takılıp kalmamak gerekiyor. Aslında olayların daha dramatik bir yönü ise o güne kadar İstanbul’un muhtelif semtlerinde birarada, aynı mahallede yaşayan insanların bir gecede kapı komşularının karşısına yağmacı, tecavüzcü olarak çıkması, kiliselerini yakması, dükkân ve evlerini yağmalaması ve mezarlıklarını talan etmesiydi. Olaylara muhatap olanları belki de en fazla sarsan gündelik hayatı paylaştıkları insanların kendilerine yönelik algılarının bu derece düşmanca olduğunu görmeleri idi.

“BABAMI ÖLDÜRÜYORSUNUZ”

Bu deneyim, Rum topluluğunda derin bir kırgınlık ve güvensizlik hissi yaratacak ve bu his de onların ülkelerini terketmelerinin belirleyici nedeni olacaktır: “Karım ve iki çocuğumla Çengelköy’de oturuyorduk. Akşamüzeri Taksim’de gösteriler başlarken Karaköy’deki dükkânımdan çıkıp eve döndüm. Radyonun etrafında toplanıp haber almaya çalıştık...

Yağmanın gürültüleri yaklaşmaya devam ediyordu. Yovani'nin bakkal dükkânına saldırıyor olmalıydılar... Hemen ardından evimize ilk taş atıldı. Toplanan kalabalık evin önündeki arsaya yığılmış olduğum kömürleri pencerelerden içeri fırlatıyordu. Daha sonra kalabalık bir süre için evin önünden uzaklaştı. Yarım saat sonra yeni bir grup evin önüne geldi. Başlarında vapurlarda bilet kesen Biletçi Kemal vardı. Kemal'i eskiden beri tanırdım, başağrılarından yakınırı. Köyde tek buzdolabı sahibi bendim ve Kemal'e sık sık buz temin ederdim. Aramızdaki hukuka güvenerek onunla konuşmaya karar verdim. Evdeki Türk bayrağını alıp aşağıya indim. Beni görünce şaşırıp gerilediler, suskunluktan istifade edip konuşmaya başladım: 'Ben, Apostolos Nikolaidis, sizin gibi burada doğup büyüdüm. Sizin gibi askerlik yaptım. Sizler gibi Türk vatandaşıyım. Kıbrıs'ta olanlarla hiçbir ilgim yok. Ben de Allah'a inanıyorum. Lütfen ailemi ve evimi rahat bırakın, unutmayın ki ben de sizin kadar bu toprakların parçasıyım.' Sözlerimi kısa süreli bir sessizlik izledi. Birden bir çılgılla irkildim: 'Türk bayrağının bu gavurun elinde işi ne?' Yakınımda olan birkaç kişi üzerime atıldı. Kafama sopalarla vurdular. Yere düşerken oğlumun bağırisını işittim: 'Kemal Abi! Babamı öldürüyorsunuz!' Bunun üzerine biletçi Kemal afalladı, diğerlerini durdurdu ve kalabalıkla uzaklaştı. Karım ve oğlum beni içeri aldılar. Sabahın ilk saatlerinde merkeze yakın olduğu için daha güvenli olacağımız Tarlabası'na, akrabalarımızın yanına gittik. 6 Eylül 1955, evimizde kaldığımız son gece oldu. Önce şehrin merkezine taşındık, birkaç yıl sonra da Türkiye'yi terkettik" (İ Nihta ton Kristallon -Atina, 1998- adlı kitaptan).

(Bu yazı 7 Eylül 2004 tarihinde Birgün gazetesinde yayımlanmıştır.)